

שיחה עם קצינים ערב ראש השנה

סא"ל יעקב

רשימה זו אמורה היתה להתפרסם בחוברת „מערכות“ של אוקטובר 1973. חוברת זו, אשר היתה כבר בשלבי הדפסה, נגנזה בשל המלחמה. הרשימה מהווה עיקרי שיחה עם קצינים ובשל תוכנה וערכה החלטנו להגישה לקראת ראש השנה תשל"ה.

המערכת

ורשה. מרד הגיטאות גם אינו מבחן או הוכחה לתכונות העם היהודי. רבים מפליטי השואה שלא לחמו באירופה לחמו במלחמת השחרור ועשו זאת היטב. הם לחמו כאשר היתה לכך תכלית, והלכו כצאן לטבח כאשר לא היתה תכלית למלחמה. הדבר החשוב בשואה אינו הדרך בה מתו יהודים אלא גורלו של העם היהודי כעם.

תמוה לעתים על שאנו מרבים להצטדק על שאירע בשואה. אני סבור שדרך הצטדקות זו נובעת מצורת החשיבה שלנו על הגולה — פרי החינוך שקיבלנו. למדנו כולנו שאנו טובים מהיהודי הגלותי, שהיה בווי, מושפל ומשועבד ולכן טיפח תכונות שליליות; ואילו אנו גאים, זקופים וחופשיים, ולכן יש בנו תכונות טובות יותר. אני מטיל ספק באגדה זו. היהודי בגולה אמנם נרדף וסבל, אך מעולם לא ראה עצמו נחות או בווי; תמיד הרגישו היהודים שהם עולים על שכניהם ותמיד היו גאים וזקופים בלבם. בנינו בדמיונו את דמות היהודי בגולה כפי שרצינו, כדי שנוכל להתנשא מעליו. את הטוב שבנו יחסנו להישגינו ואת הרע — למורשת אבותינו. אך לעתים קרובות ההיפך הוא הנכון.

לימדו אותנו שעלינו להיות גאים בכך שאנחנו נושאים נשק ולוחמים על עצמאותנו ועל חיינו ומתוך כך הסקנו שאלה שאינם נושאים נשק פחותים מאתנו. טעות היא בידנו: אנו נושאים נשק ומגינים בו על בתינו ומשפחותינו לא מפני שיש בנו תכונות טובות מאבותינו אלא משום שניתנה לנו אפשרות שלא היתה בידהם, להגן על קיומנו בכוח הנשק. לאבותינו שבגולה לא ניתנה זכות זו וגם לא היה בה טעם ולכן חיפשו דרכים אחרות להבטיח את שלומם וקיומם כיהודים, דרכים שונות בכל תקופה בהתאם לנסיבות.

האמצעים שלנו כוללים גם את נשקנו וגם את תמיכתה של הגולה — בכוחה הפוליטי והכלכלי.

כבוד הוא לנו לשאת נשק ולהגן על קיומנו וערכינו, אך לא פחות מכובדים וטובים מאתנו אבותינו ואחינו בגולה אשר מצאו בעבר את הדרך שהלמה את נסיבות חייהם ותקופתם, ומוצאים כיום כלים אחרים להגן על עצמם, לשמור על זהותם ולסייע למדינת ישראל.

מקובל לומר שמדינת ישראל בתקומתה זקפה את קומתו של העם היהודי. מדינת ישראל הישגיה מוצגים כשלב עליון בתולדות העם היהודי. מרבים לטעון כי מדינת ישראל שינתה את גורלו של העם היהודי ושוב הוא עם ככל העמים, שלהם ארץ ומדינה.

אני מפקפק בכל זאת. לא מדינת ישראל זקפה את קומתו של העם היהודי אלא העם היהודי, בשעה שזקף את קומתו. הקים את מדינת ישראל. התעוררותו של העם היהודי במאה האחרונה

מקובל עלינו שסיומה של שנה ותחילתה של שנה חדשה הוא הזמן לעשיית חשבון נפש.

מוסכם עלינו שבעשייתו ממשפח האדם במעשיו ולא במעשיהם של אחרים, ויודעים אנו שחשבון נפש עיקרו הוא מבט אל העבר ומסקנות לעתיד.

בערב ראש השנה מבקש אני שנושא חשבון הנפש שלנו יהיו שני ימים, „יום השואה“ ו„יום העצמאות“. בחרתי בהם כיוון שלא קיבלנו אותם מדורות קודמים אלא דורנו הוא שקבעם כימי זיכרון ומועד וכיוון שיחדיו הם מסמלים את העבר והעתיד של עמנו. העם היהודי יצר קשר בין שני נושאים אלה, השואה והעצמאות. על כן, רוצה אני לבדוק ולנתח את תכנם, וכדרך שמקובלת היום בעולמנו, להטיל ספק בדברים שהם מסמלים ולנסות — אם אפשר — לערער על-ידי בחינה את המוסכמות שהם מייצגים.

אולם שלא כמקובל על המורדים והמערערים שכה רבו בימינו, אינני רוצה בהרס לשמו ובחורבן שאין אחריו דבר, אלא מבקש אני — מתוך הביקורת והטלת הספקות — לבנות אמיתות חדשות, ולדעתי נכונות וכנות יותר וממילא גם משכנעות, יוצרות ובונות.

בפרסומים נהגים לכנות את „יום השואה“ בשם „יום השואה והגבורה“; הכתובים מוסיפים ומלמדים כי השואה משמעה הליכתם של שישה מיליון יהודים כצאן לטבח ואילו הגבורה היא מרידתם של לוחמי הגיטאות והפרטיזנים. בבתי-הספר ובתנועות הנוער למדנו כולנו, שמרד הגיטאות הציל את כבודו של עם ישראל. מחקרים היסטוריים נכתבו כדי להוכיח שאחוז הלוחמים והמורדים נגד הנאצים היה גדול בין היהודים יותר מאשר בין עמים אחרים.

אני מטיל ספק בכל זאת. מרד הגיטאות, עם כל גדולתו, אינו מלמד דבר על השואה או על תכונות עמנו. אנו עם נבחר אך איננו גזע עליון — בני אדם אנחנו, ויהודים בשואה חיו ומתו כבני אדם. היו ביניהם טובים ורעים, אמיצים ופחדנים. הנורא שבשואה איננו בכך שיהודים מתו בדרך זו או אחרת, אלא בכליה שנגזרה על עם שלם על-ידי אומות בנות תרבות ועל-ידי העולם ששתק.

מרד הגיטאות היה מרד של יהודים שרצו לנקום בעצמם, שעה שרוב היהודים הטיל את חובת הנקמה על הדורות הבאים. מותם של לוחמי הגיטאות אינו מכובד יותר ממותם של שאר היהודים ואינו מעיד על תכונות טובות שיש בעם היהודי. אינני סבור שמיתה עם נשק ביד מכובדת יותר מאשר מיתה בכל דרך שבה שומר האדם על עקרונותיו, על צלם האנוש שבו. יהודי שמתעטף בטלית לקראת מותו ואם יהודיה שהולכת עם ילדיה למשרפות ומנחמת אותם אינם נחותים מלחם בגיטו

מצאה ביטוי בהקמת מדינת ישראל ובמאבקם של יהודי הגולה על קיומם כעם. מלחמתה של מדינת ישראל על קיומה נמשכת וכך גם נמשך מאבקם של יהודי הגולה. בחוצות ניר-ירוק ומוסקבה חיים ופועלים יהודים צעירים כמונו וביניהם מלומדים. מעותה ההיסטורית ממלחמתנו בארץ.

מלחמותיה של ישראל ומאבקם של יהודי הגולה מתלכדים, איפוא, יחדיו למאמץ העליון שעושה עם ישראל לשמור על זהותו וקיומו בעולם המודרני.

אמנים וספורטאים, שאינם נופלים מאתנו, ולעתים עולים עלינו. כאלה היו בעבר אבותינו, שעה שעזבו את הגולה ובאו לבנות כאן את ביתם ויהודים כאלה בימינו הם יהודי רוסיה, שמל-חמתם על זכותם לחיות כיהודים אינה נופלת בגודלתה ובמש-אינני יודע אם אמנם אנו שלב עליון בתולדות העם היהודי. אכן זכינו בחופש מדיני אולם תרבותנו וערכינו הרחניים נופלים מאלה של אבותינו בגולה. את הארץ הזאת בנו חלוצים ומהגרים שבאו אליה בנעוריהם ואת מטענם הרחני רכשו ויצרו בעיקר בגולה. אך בארץ עסקו לרוב בבניין חומרי וככל שגבהו בתינו נתגמדו ערכינו, אצולת הרוח היהודית נשארה ברובה בגולה. וכך כאשר נספו מיליוני יהודים בגולה הוכחדו רוב נושאי המורשת התרבותית והרחנית של עמנו.

ואם לא די בכך נוספה על כך מכת ההתכחשות והטמיעה; חלקים גדולים של עמנו בארץ ובגולה מתכחשים לעברם. יהודים צעירים בגולה הם נושאי הדגל של תורות שגאה ואלימות ובתחומים רבים בחיינו בארץ נגררים אנו אחר כל תרבות קלוקלת.

מדינת ישראל תמלא את יעודה בתולדות העם היהודי אם הישגיה המדיניים והצבאיים יהיו כלי ואמצעי לטיפוח המורשת והערכים של עמנו.

אינני מאמין שניצחון מעיד על צדק. תולדות ההיסטוריה האנו-שית רצופים בנצחונות של עושי עוולה, וההיסטוריה של עמנו היא פרשת סבל של עם נושא שליחות וערכים.

הדבר היחידי בו יכולים אנו להתברך הוא, שבדורנו הצדק והכוח שילבו ידיים. אך אין בכך כל עדות על רמתנו המוסרית או על ערכינו. היהודים באושוויץ היו צודקים ממש כאותם יהודים שכבשו את ירושלים במלחמת ששת-הימים.

אני מטיל ספק אם אכן שונה גורלו של עם ישראל משעה שהוקמה מדינת ישראל. אמנם נוסף לו מכשיר רב כוח ועוצמה למלחמת הקיום שלו, אולם התחושה של „עם לבדד ישכון“ שליוותה את עמנו בגלותו עדיין ממשיכה ללוותו והסכנה לעצם הקיום, שריחפה על אבותינו, שוררת גם כיום. וכך בשינוי הנסיבות והתנאים עדיין קיימת רציפות הגורל של עמנו בעבר ובהווה.

מרבית לדבר על זכותנו לארץ ועל הקשר בין עם ישראל לארץ-ישראל. טוענים כי שרידי עברו של עמנו — הכותל המערבי ומצדה — הם המקנים לנו את זכותנו לארץ. זו אמנם אמת, אך לא כולה: מיציאת מצרים ועד מרד בר-כוכבא חלפו פחות שנים מאשר מחורבן הבית ועד ימינו. ברוב השנים הללו היינו בגלות, ואחרים ישבו בארץ הזאת במקומנו.

ואף-על-פי-כן סבור אני שזוהי ארצנו ומולדתנו ואין היא מולדת לשום אומה אחרת. שכן מעולם לא היתה הארץ מולדת לעם אחר ואילו לנו היא היתה מולדת המיד. בתי-הכנסת שבגולה שפנו לירושלים, תפילותיהם של יהודים בגולה על שיבה ליציון והזיקה הרחנית הבלתי פוסקת של עמנו לארץ הם שמקנים לנו זכות על ארץ-ישראל לא פחות מאשר הכותל המערבי ומצדה.

היהודים בגולה בעבר ובהווה אינם נופלים מאתנו. רמתם התרבותית בעבר עלתה על זו שלנו ועלינו לשאוף להגיע עדיה. יהודי הגולה כיום אינם חלק שולי של העם היהודי אלא שותף שהזכויות בכל הנוגע לבניין תרבותו של עמנו. העצמאות והכלים המדיניים של מדינת ישראל אינם ערך בפני עצמו אלא אמצעי להמשכת קיומו של העם היהודי ולטיפוח תרבותו.

אין משמעות וערך לקיום מדינת ישראל בלא זיקתה למורשת השואה ולגלות. כלי שני אלה מדינת ישראל היא תופעה שולית בתולדות האנושות, אולי פרק קטן בתולדות התנועות הלאומיות ואולי שלב פחות-ערך ומאוחר של הקולוניאליזם. אולם מדינת ישראל שלאחר הגלות והשואה מהווה אבן פינה בהיסטוריה של העולם כולו והוכחה ניצחת לתקוה, לאמונה ולשאיפה לעולם טוב יותר. כל עוד יאמינו בני האדם בעתיד טוב יותר ובכל מקום בו יחפשו אישור לתקוותם ואמונתם יהיו תקומת עם ישראל על רקע הגלות והשואה קרן אור באפילת ההיסטוריה האנושית.

דברים אלה חייבים להנחות כל קצין בדרכו. שנים ארוכות לימדו אותנו שראשיתו של צה"ל ב„שומר“ וב„הגנה“ בגדוד העברי ובבריגדה; סיפרו לנו שאנו צאצאי כובשי הארץ בימי יהושע, יורשי החשמונאים ותלמידי בר-כוכבא. דעתי שונה: סבור אני שבאותן מסגרות לחמות שפעלו לפני קום המדינה למד צה"ל להלחם, וכדמויות מופת בחר לו את גיבורינו הקדמונים; אך רוח הקרב של צה"ל היא תשובת עמנו לגלות ולשואה; זכרונות של מאות שנות רדיפה וסבל של יורשי השואה הם הרוח המרחפת בתוכנו בכל שעה שעמנו כיום בסכנה, ורוח זו מוליכה אותנו לניצחון.

מימים קדמונים סמלה נשיאת החרב את זכות האדם והעם לחרות באומות העולם וגם בעמנו. משום כך עלינו להיות גאים בנשקנו ולראות כבוד בכך שנעשינו עם מלומד מלחמה. אולם ייחודו של עמנו בכך, שחרותו אינה מטרה בפני עצמה אלא מכשיר להשגת מטרות רוחניות ותרבותיות, שרק הן נותנות טעם ומשמעות לחופש. במטרות אלו עלינו לראות את תכלית קיומנו ומלחמתנו.

סבור אני שמלחמה למען עניין צודק היא מעשה של כבוד. אנו מטפחים בקרב חיילינו ערכים של לוחמים, אנו מחנכים אותם להקרבה, לאחוות ולחמים ולדוגמה אישית. כל אלה דברים גדולים כאשר הם משרתים רעיונות צודקים, אך עשויים להיות פולחן של שכירי חרב כאשר אין רוח בצדם. חובתנו היא לטפח ערכי לחימה, להציג את המלחמה בפני חיילינו כחובת כבוד וכזכות, אך עם זאת להזכיר להם השכם והערב את מטרות מלחמתנו, זכותנו וצדקתנו.